

De toekomst van de dialoog tussen de godsdiensten: is die er?

VERKLARING NOSTRA AETATE WAS BIJZONDER VANWEGE AANDACHT VOR ALLEDRIE DE ABRAHAMITISCHE RELIGIES. Nostra Aetate is nog steeds revolutionairder dan de PKN vandaag de dag. Veel aanhangers van de joods-christelijke dialoog houden er karikaturen op de islam op na.

Komt dat omdat er zestig jaar geleden optimisme was en nu bezorgdheid? Dat ook, maar de theologische creativiteit van NA ontbreekt nu vaak in kerkelijke kring.

Belangrijk:

- Invloed van pioniers op het gebied van joods=christelijke dialoog.
- invloed van kenners van de islam, vaak geestelijken die in Arabische landen werkten en kennis hadden van islam en van Oosterse kerken.

Louis Massignon, islamoloog en mysticus, stelde Abraham centraal, maar niet relativistisch zoals wij vandaag de dag plegen te doen: "het komt in de religies op hetzelfde neer".

Nee, hij zag in Abraham een kritische instantie voor alle drie religies. Abraham is niet alleen de vader van joden, een stelling die in joodse kring nog steeds niet echt wordt beaamd.

Abraham is niet degene die door exclusief geloof wordt gered, maar zijn gastvrijheid staat centraal, zijn openheid voor de vreemde, de ander.

ABRAHAM BEHOORT NIET TOT EEN CONFESSIE, NIET TOT JODENDOM, CHRISTENDOM OF ISLAM, MAAR OVERSTIJGT DIE ALLEMAAL.

MASSIGNON MEENDE DAT SOLIDAIR AANWEZIG ZIJN DE BESTE VORM VAN CHRISTELIJK GETUIGENIS IS, VANDAAR KLOSTERS IN ARABISCHE LANDEN. Het moslimfundamentalisme heeft daaraan grondig een eind gemaakt, maar we kennen toch nog zulke getuigen, denk aan Pater van der Lugt in Syrië, die het met de dood heeft moeten bekopen.

Wat is de toekomst van de dialoog tussen de godsdiensten?

Twee gevaren:

- A. Fundamentalisme
- B. Postmodernisme

Ad A: Eigenlijk logisch, het fundamentalistisch verabsoluteren van eigen gelijk en de ander als bedreiging zien sluit dialoog uit. De grootste vijand van de fundamentalist is niet de seculiere, de heiden, maar de medegelovige die niet zo absoluut wil denken: de lauwe gelovige. Fundamentalisme bestaat in alle religies: denk maar aan joodse kolonisten die elk stukje grond als heilig en niet-onderhandelbaar beschouwen en geweld gebruiken; of Amerikaanse protestanten die de herbouw van de tempel zien als teken van de wederkomst van Christus en de islam als antichrist; Of denk aan de broederschap Pius X die de verklaring Nostra Aetate verafschuwen en de holocaust ontkennen; Moslimfundamentalisten kennen we genoeg. Al deze vormen zijn een groot gevaar voor de eigen religie. De eerste en meeste slachtoffers van moslimfundamentalisme zijn zelf moslim. Van moslims vragen om zich te distantiëren getuigt van onbegrip en van diep wantrouwen. Om een gewaagde vergelijking te gebruiken: vragen wij van oden in Nederland om zich van de inval in Gaza te distantiëren? En moeten christen zich distantiëren van het leger van de Heer dat al jaren in Oeganda huishoudt?

AD 2: veel lastiger is et in te zien dat een bepaald postmodernisme eveneens de dialoog bedreigt, als iets van voorbije tijd. Beide , fundamentalisme en postmodernisme zijn een reactie op de moderniteit . Postmodernisme leert dat religieuze identiteiten flexibel zijn en dat men uit verschillende tradities zijn identiteit bij elkaar kan sprokkelen. *De* waarheid bestaat evenmin, en Oosterse tradities kunnen evenzo gemakkelijk worden ingevoegd als religieus uit eigen land. Erkenning van het anders-zijn van de andere religies - voorwaarde voor dialoog, verdwijnt hier. Om het gechargeerd te zeggen: waarom zou ik nog in dialoog gaan als ik wat in een andere religie zit mezelf kan toeëigenen?

Dialoog tussen de godsdiensten speelt zich af op drie niveaus: institutioneel, grondvlak, en academisch. Een goede verbinding tussen die drie zorgt ervoor dat de dialoog niveau houdt, dat er impact is op de samenleving en dat de religieuze tradities ook een rol spelen. In het postmodernisme valt met name de institutionele vorm van de religie als irrelevant weg. ook de historische dimensie kan gemakkelijk terzijde worden geschoven, ten gunste van een individuele emotie. Daarmee verliest de dialoog zijn verworteling en verschijnt ze als ouderwets. Omdat er geen één waarheid bestaat (of die nu onbereikbaar is of niet), kunnen waarheidspretenties van religies terzijde worden geschoven. Een bepaalde postmoderne tolerantie kan altijd weer naar nog andere religies verwijzen en zo de waarheidspretentie afwijzen. Maar daarmee ontstaat en vreemd e onkwetsbaarheid voor de religieuze ontmoeting. Tolerantie blijkt zo een dekmantel voor een miskenning van andere religies en daarachter kan superioriteit schuil gaan. Confrontatie met werkelijke anders-zijn van andere religies blijft zo uit. In de dialoog heeft men aanvankelijk vooral de nadruk op overeenkomsten gelegd: die verbinden en die scheppen vertrouwen. Jodendom en christendom kennen een vergelijkbare ethiek, een visie op de openbaring, op de mens als beeld van God.

Pas later in de dialoog durfde men ook verschillen te benoemen en als vruchtbaar te laten staan. De vruchtbaarheid van het verschil, om zo te zeggen. Je herkent waarheid en waardevolheid in de ander zonder dat te willen of kunnen toeëigenen. Welnu, in het postmodernisme verdwijnt die principiële andersheid van de ander.

Maar ook de dialoog zelf moet ervoor waken zichzelf overbodig te maken. Als mensen van verschillende religies elkaar jarenlang kennen, raken ze vervreemd van hun achterban. Ze vermijden

lastige onderwerpen: zoals de politiek van Israel en de beeldvorming die dat veroorzaakt in Nederland, of de secularisatie die hele geloofsgemeenschappen doet verdwijnen en wat dat voor Nederland gaat betekenen; de betekenis van de islam voor jodendom en christendom; antisemitisme. De dialoog wordt politiek correct en de drie vormen: institutioneel, grondvlak en academisch, vervagen en verdwijnen. Overigens is het verdwijnen van de theologie uit de universitaire wereld ook een signaal van postmodernisme, en ondanks al die religiestudies wordt de dialoog er niet beter van, omdat het serieus nemen van een eigen religieuze identiteit in historische en gemeenschapsdimensie verdwijnt. Het probleem is dus dat ik wel postmodernisme als bedreiging voor de dialoog tussen de godsdiensten zie, maar dat ik die ontwikkeling niet kan tegenhouden. Het gaat hier misschien meer om een zich voltrekkende erosie dan om een bewuste keuze van mensen.

Ik geef tot slot toch enkele AANBEVELINGEN VOOR DE TOEKOMST VAN DE DIALOOG TUSSEN DE GODSDIENSTEN:

1. Als we de interreligieuze dialoog willen behoeden voor politieke correctheid moeten we oppassen voor professionele dialoogdeelnemers. . In plaats daarvan moeten we een verandering van dialoogpartners elke paar jaar doorvoeren.
2. Het vermijden van delicate onderwerpen zoals het Israelisch-Paestijnse conflict, fundamentalisme, religieus geweld, godslastering, religieuze opvoeding van een nieuwe generatie, ethische kwesties en technologische mogelijkheden, secularisatie, antisemitisme en anti-islamisme , is funest voor de impact van de dialoog op de samenleving. Het bevordert het idee van naïef begrip zonder de actualiteit serieus te nemen, "samen kopjes thee drinken".
3. De drie niveaus van dialoog: institutioneel, academisch, grondvlak, dienen in constante wisselwerking met elkaar te staan. Academische dialoog neigt naar steriliteit als ze niet gevoed wordt vanuit grondvlak en religieuze instituten. Religieuze instituten op hun beurt blijven in zichzelf gekeerd en kunnen blijven steken in onwetendheid en vooroordeel als ze niet uitgedaagd worden door academische kennis. Beide niveaus: religieuze instituten en academische kennis, blijven onvruchtbaar als ze niet hun eigen religieuze gemeenschappen beïnvloeden.
4. We zouden religieuze waarheidsclaims niet als struikelblok, maar als voorwaarde voor de dialoog moeten zien, waarbij niet consensus het uiteindelijke doel is, maar verschillen van inzicht mogen blijven bestaan en gerespecteerd.
5. Waarheidsclaims dienen gecombineerd met een dialogische houding. Dat betekent dat waarheid als innerlijke overtuiging welkom is, maar niet als die wordt versterkt door andere religieuze opinies te veroordelen.

6. Het doel van interreligieuze dialoog is praktisch: bijdragen tot wereldvrede en een wereldethiek bevorderen.

7. Het meest vruchtbare tegenwicht tegen fundamentalisme is niet postmodernisme, maar stevige religieuze overtuigingen, die organisch zijn verbonden met traditie en gemeenschap.

Marcel Poorthuis

Professor in Interreligieuze Dialoog

Tilburg School of Theology

University of Tilburg

The Netherlands

M.J.H.M.Poorthuis@uvt.nl